

**РОЗДІЛ 3. ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ; АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І
АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ,
ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО**

УДК 342.72/.73:519

DOI 10.31732/2708-339X-2023-09-71-76

**ПРОБЛЕМА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИБОРЧОМУ
ПРОЦЕСІ**

Француз А. Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
державно-правових дисциплін
Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Степаненко Н. В.,

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113,
e-mail: Nataliasv@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Шевченко А. Є.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету,
Заслужений юрист України,
e-mail: shevchenko2757@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2663-9892>*

**THE PROBLEM OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE
ELECTION PROCESS**

Frantsuz A. Yo.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Laws, Professor,
Professor of the Department of State and Legal Disciplines of
"KROK" University,
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>*

Stepanenko N. V.,

*PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law of "KROK" University,
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113,*

Shevchenko A. Ye,

Doctor of Laws, Professor,
The Head of the Department of Theoretical and Legal Disciplines
Educational and Scientific Institute of Law
State Tax University
Honored Lawyer of Ukraine
e-mail: shevchenko2757@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2663-9892>

Анотація. У запропонованій статті автори розглядають питання штучного інтелекту щодо захисту прав і свобод людини під час виборчого процесу. Встановлено, що використання технологій штучного інтелекту спрямовано на захист прав людини на гідність як основне та основоположне право особи, споконвічне для всіх інших прав і свобод, а порушення будь-яких прав таким чином можна вважати порушенням права до людської гідності.

Обгрунтовано, що виникнення загроз правам людини в тій чи іншій формі при використанні штучного інтелекту потребує пошуку шляхів подолання ризиків і загроз правам людини та належного функціонування правозахисного та правовідновлювального механізму.

У роботі ґрунтовано висвітлено вплив штучного інтелекту на реалізацію виборчого права в Україні та зарубіжних країнах. Використано система наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, що здійснюють суттєвий вплив на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні. Проаналізовано сучасний стан правового забезпечення прав та свобод людини в Україні, встановлено нормативні документи, які потребують доопрацювання. Доведено, що під особливою загрозою внаслідок впливу штучного інтелекту виявилися наступні права та свободи, зокрема свобода вираження поглядів, право на свободу пересування, право на свободу і чесні вибори, право на справедливий суд, право на повагу до приватного та сімейного життя. Відзначено, що Україна не стоїть осторонь процесів удосконалення правового регулювання технологій штучного інтелекту та виражає прагнення зайняти значний сегмент світового ринку технологій штучного інтелекту, провідні позиції у міжнародних рейтингах. Очікується, що технології штучного інтелекту сприятимуть трансформації економіки, ринку праці, державних інституцій та суспільства загалом. Їх застосування надасть можливість зменшити обсяги витрат і підвищити ефективність виробництва, якість товарів та послуг. Доведено, що згідно з преамбулою до «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» від 20 березня 1952 р., основні права та свободи людини найкраще забезпечуються «через ефективну політичну демократію».

Проаналізовано статті Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де кожен громадянин без будь-якої дискримінації та без необґрунтованих обмежень повинен мати право і можливість брати участь у державних справах як безпосередньо, так і через обраних представників.

Доведено, що процес голосування та процес автоматичного підрахунку голосів забезпечується виключно за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення.

Ключові слова: штучний інтелект, права і свободи людини і громадянина, інформаційна безпека, загрози в інформаційній сфері, кібербезпека, електронне голосування, виборчий процес.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 11.

Abstract. In the article the authors continue to consider the issue of artificial intelligence in relation to the protection of human rights and freedoms during the election process. It has been defined that the use of artificial intelligence technologies is aimed at protecting human rights to dignity as a basic and fundamental right of a person, primordial for all other rights and freedoms, and the violation of any rights in this way can be considered as a violation of the right to human dignity.

It is justified that the occurrence of threats to human rights in one form or another when using artificial intelligence requires finding ways to overcome risks and threats to human rights and the proper functioning of the human rights protection and rights restoration mechanism.

The paper thoroughly covers the impact of artificial intelligence on the implementation of the right to vote in Ukraine and foreign countries. A system of scientific research methods and information processing algorithms is used, which have a significant impact on the realization of human and citizen rights and freedoms in Ukraine. The current state of legal protection of human rights and freedoms in Ukraine has been analyzed, normative documents that need to be revised have been determined. It has been proven that the following rights and freedoms are under particular threat due to the influence of artificial intelligence, in particular, freedom of expression, the right to freedom of movement, the right to freedom and fair elections, the right to a fair trial, and the right to respect for private and family life. It was noted that Ukraine does not stand aside from the processes of improving the legal regulation of artificial intelligence technologies and expresses its desire to occupy a significant segment of the world market of artificial intelligence technologies, leading positions in international rankings. Artificial intelligence

technologies are expected to contribute to the transformation of the economy, the labor market, government institutions and society in general. Their application will provide an opportunity to reduce costs and increase production efficiency, quality of goods and services. It has been proven that according to the preamble to the "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms" of March 20, 1952, basic human rights and freedoms are best ensured "through effective political democracy."

Articles of the International Covenant on Civil and Political Rights were analyzed, where every citizen without any discrimination and without unreasonable restrictions should have the right and opportunity to participate in public affairs both directly and through elected representatives.

It is proven that the voting process and the process of automatic counting of votes is provided exclusively with the help of electronic devices and special software.

Keywords: artificial intelligence, human and citizen rights and freedoms, information security, threats in the information sphere, cyber security, electronic voting, electoral process.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, ref.: 11.

Актуальність дослідження.

Проблема штучного інтелекту у виборчому процесі завжди була актуальною, зокрема щодо захисту прав і свобод людини. Показовим у цьому сенсі є використання штучного інтелекту – технологій у виборчому процесі, причому в Україні ці технології ще знаходяться на стадії розробки та потребують законодавчого оформлення, хоча в багатьох зарубіжних країнах ШІ широко використовується, зокрема для електронного голосування та швидкої обробки результатів виборів.

Необхідно зазначити, що для української виборчої системи «електронне голосування» є абсолютно новим, невідомим явищем, тому необхідно розуміти його сутнісні характеристики, а також зрозуміти процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв і спеціального програмного забезпечення.

Мета статті. На підставі аналізу відповідної нормативно-правової бази висвітлено використання штучного інтелекту у виборчому процесі.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні Україна знаходиться на шляху створення відповідного законодавства, яке відповідає міжнародним стандартам щодо розробки та впровадження штучного інтелекту, зокрема для запобігання його нелегальному, тобто нецивілізаційному, використанню. Причому низка яких безпосередньо була спрямована на забезпечення основних прав та свобод людини. Так, згідно з преамбулою до Конвенції, основні права та свободи людини найкраще забезпечуються «через ефективну політичну демократію». У зв'язку з цим стаття 3 Протоколу №

1 гарантує посередництво вільно обраних представників, а також право голосувати та бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права шляхом таємного голосування та забезпечують свободу волевиявлення виборців [1].

Відповідно до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, кожен громадянин без будь-якої дискримінації та без необґрунтованих обмежень повинен мати право та можливість брати участь у державних справах як безпосередньо, так і через обраних представників.

Європейський суд з прав людини сформулював низку правових положень щодо застосування цієї норми, зазначивши, що проведення виборів через розумні проміжки часу має важливе значення для справді демократичного суспільства, оскільки збереження фундаментальних прав і свобод людини в основному базується на демократії. Ці умови, на думку Суду, включають, крім свободи вираження поглядів, захищеної статтею 10 Конвенції, принцип рівності у ставленні до всіх громадян при здійсненні ними права голосу (активного виборчого права) та права висувати себе на виборах (пасивне виборче право).

Щодо використання ШІ-технологій у виборчому процесі слід зазначити, що в Україні ці технології ще знаходяться на стадії розробки та потребують законодавчого оформлення, хоча в багатьох зарубіжних країнах ШІ широко використовується, зокрема для електронного голосування та швидкої обробки результатів виборів. На сьогоднішній день система електронного

голосування запроваджена в багатьох країнах світу: США, Канаді, Бразилії, Індії, Бельгії, Австралії, Естонії, Південній Кореї. У Великобританії, Німеччині, Франції, Іспанії, Португалії, Італії, Норвегії, Швейцарії, Казахстані, Японії, Китаї проводяться експерименти з його використання [2].

Загалом електронне голосування – це фіксація волевиявлення виборця за допомогою електронних технологій, що включає процес голосування та процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення [3]. Для української виборчої системи «електронне голосування» є абсолютно новим, невідомим явищем, тому необхідно розуміти його сутнісні характеристики. Електронне голосування охоплює кілька різних типів голосування. Він охоплює як процес голосування за допомогою електронних засобів, так і процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв і спеціального програмного забезпечення [4].

У Європі обладнання для голосування почали використовувати в Нідерландах у 1969 році. На початку 1990-х Міністерство внутрішніх справ країни запровадило електронне голосування. У 2000 році майже 90% виборців користувалися електронним обладнанням. Однак, через тиск опонентів, технології на виборах 2008 року в Нідерландах повернулися до традиційних паперових бюлетенів [5].

В Естонії електронне голосування використовується на місцевих виборах з 2005 року та на парламентських з 2007 року, під час яких 30 275 громадян проголосували онлайн, не виходячи з дому [6, 7]. У 2002 році Естонія запровадила електронні підписи, цифрові ідентифікаційні картки з кодом і мікročіпом, що містить візуальні дані на картці, а також два цифрові сертифікати, призначені для підтвердження особи власника картки та надання цифрових підписів. Сьогодні більшість потенційних виборців мають електронні картки [8].

Сьогодні в США на більшості виборчих дільниць перфострічку замінили

електронними машинами для голосування, оснащеними системою сенсорного екрану. Виборцю достатньо лише кілька разів натиснути пальцем на екран, роблячи свій вибір. Ця нова технологія коштувала чотири мільярди доларів і була запроваджена на виборчих дільницях у 42 штатах із 50 [9].

У Швейцарії, країні референдумів, близько 90% виборців віддають перевагу традиційному методу голосування. Система електронного голосування «E-Voting» впроваджується в рамках стратегічного проекту «Vote électronique». Перше пробне електронне голосування відбулося в 2003 році на муніципальних виборах у кантоні Женева. У 2005 році подібні пілотні проекти були реалізовані в кантонах Невшатель і Цюрих. Сьогодні така система частково охоплює виборців у 13 із 26 кантонів. На думку експертів, подальше поширення електронного голосування вимагатиме від влади термінового впровадження програмного забезпечення другого покоління, яке дозволить однозначно авторизувати/верифікувати виборців. Стратегічною перспективою швейцарської демократії є подальший розвиток Інтернет-технологій для безпосередньої участі громадян в управлінні державою [10].

Україна ще робить перші кроки до впровадження електронної системи голосування. На законодавчому рівні для цього ще не створено належної бази. Народний депутат України О.І. Тищенко вніс до Верховної Ради проєкт постанови про запровадження «електронного голосування», яке має забезпечити прозорість взаємодії влади та громадян України, але поки що проєкт не реалізований.

З 2002 року в Центральній виборчій комісії в тому чи іншому вигляді функціонує Єдина інформаційно-аналітична система «Вибори», призначена для оперативного визначення попередніх результатів голосування [4].

Національне міністерство цифрової трансформації реалізувало пілотний проєкт із Smart-ID ПриватБанку. Це ідентифікація за допомогою електронного підпису, який зберігається не на чіпі, а на телефонній картці. Таким чином, кожна особа може

легко отримати засіб ідентифікації особи. Це нововведення – ще один крок до запровадження електронної системи голосування. Але підпис на смартфоні недостатньо захищений від хакерських атак.

З точки зору забезпечення прав людини, зокрема права на чесні, прозорі вибори, слід зазначити наступні недоліки:

- електронне голосування не може гарантувати повного захисту від фальсифікацій шляхом втручання зацікавлених осіб у роботу системи;
- існує ризик витоку даних і порушення права на таємницю голосування;
- великим питанням завжди залишатиметься прозорість та надійність технологічних рішень такого типу голосування, що створюватиме недовіру до результатів голосування;
- найбільшим недоліком впровадження електронної виборчої системи в реаліях сучасної України, що відображає гібридну агресію, залишається можливість кібератак на систему, особливо з боку країни-агресора.

В Україні з 2015 року успішно запроваджено систему «електронних звернень», яка дозволяє громадянам звернутися до органів державної влади, подати скаргу чи пропозицію. Електронна

петиція є одним із інструментів електронної демократії. Відповідно до Закону України «Про звернення громадян», звернення – це особлива форма колективного звернення громадян, пропозицій (зауважень), заяв (клопотань) і скарг, викладених у письмовій або усній формі [11]. Наразі громадяни можуть подавати електронні петиції на офіційних веб-сайтах: Президента України, Верховної Ради України; Кабінет Міністрів України та органи місцевого самоврядування.

Висновки. Таким чином, необхідно зазначити, що проблема використання штучного інтелекту у виборчому процесі є дуже актуальною. Саме тому на підставі аналізу відповідної нормативно-правової бази авторами проаналізовано міжнародне законодавство щодо розробки та впровадження штучного інтелекту, зокрема для запобігання його нелегальному, тобто нецивілізаційному, використанню. Крім того, державні інституції, які використовують технологію штучного інтелекту, повинні знати про недосконалість даних, на яких базується ця технологія, і подбати про запобігання дискримінації та порушення прав людини. Крім того, держава має створити такі умови, за яких розвиток ШІ відповідав би міжнародним договорам та угодам.

Література:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Текст. (дата звернення: 19.05.2023)
2. Електронні виборчі системи: процедури голосування та матеріальні засоби. Міжнародний досвід. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf> (дата звернення: 19.05.2023)
3. Караваєв І. Онлайн-вибори в Україні: реалії та перспективи» Юридична газета онлайн (Київ, 28 травня 2020 р.) URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informatsiyne-pravo-telekomunikaciyi/vibori-onlayn-v-ukrayini-realiyi-ta-perspektivi.html> (дата звернення: 19.05.2023)
4. Ярова А. Електронні вибори в Естонії: досвід для України. Сутність та перспективи впровадження електронної демократії в Україні: мат. міжнародної наук. конф. (ВНТУ 2017). URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/e-democracy/e-democracy2016/paper/viewFile/1694/1384> (дата звернення: 19.05.2023)
5. Бюлетень Центральної виборчої комісії. №3 (27) 2013. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2013_3_visnik_title.cvk_. (дата звернення: 19.05.2023)
6. Європейська хартія участі молоді в суспільному житті на місцевому та регіональному рівнях. Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. Київ, 2015. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f> (дата звернення: 19.05.2023)
7. Камінська Т.С., Камінський А.В. Зарубіжний досвід впровадження електронного урядування. Київ, 2008. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Zarubizhniy-dosvid-uprovadzhennya-elektronnogo-uryaduvannya.pdf> (дата звернення: 19.05.2023)
8. Савчук О. Електронні виборчі системи: процедури голосування та логістика: Міжнародний досвід: Інформаційний довідник. Європейський інформаційно-дослідницький центр, 2016. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966>. (дата звернення: 19.05.2023)
9. Фенаці С. Швейцарська пряма демократія в епоху цифрових технологій URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/> (дата звернення: 19.05.2023)

10. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.05.2023)
11. Дорожко Є. Електронні петиції в Україні. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?library=elektronni-petytsiji-v-ukrajini> (дата звернення: 19.05.2023)

References:

1. Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of March 20, 1952, Ratification of July 17, 1997. Database «Legislation of Ukraine». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (Accessed: 19.05.2023)
2. Electronic election systems: voting procedures and material means. International experience. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf> (Accessed: 19.05.2023)
3. Karavayev I. Kaminskyi A. Online elections in Ukraine: realities and prospects' Legal newspaper online (Kyiv, 28 May 2020) URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informacyne-pravo-telekomunikaciyi/vibori-onlayn-v-ukrajini-realiyi-ta-perspektivi.html> (Accessed: 19.05.2023)
4. Yarova A. Electronic elections in Estonia: experience for Ukraine in The essence and prospects of implementing democracy in Ukraine: mat. of the international scient. conf. (VNTU 2017). URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/e-democracy/e-democracy2016/paper/viewFile/1694/1384> (Accessed: 19.05.2023)
5. Bulletin of the Central Election Commission. №3 (27) 2013. URL: https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2013_3_visnik_title.cvk_.pdf (Accessed: 19.05.2023)
6. European Charter of Youth Participation in Public Life at the Local and Regional Levels. Congress of local and regional authorities of the Council of Europe (Kyiv, 2015) URL: <https://rm.coe.int/168071b58f> (Accessed: 19.05.2023)
7. Kaminska T. Foreign experience of e-government implementation (Kyiv, 2008) URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Zarubizhnij-dosvid-uprovadzheniya-elektronnogo-uryaduvannya.pdf> (Accessed: 19.05.2023)
8. Savchuk O. Electronic election systems: voting procedures and logistics: International experience: Information reference (European Information and Research Center, 2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28966.pdf> (Accessed: 19.05.2023)
9. Fenazzi S. Swiss direct democracy in the digital age (swissinfo.ch August 15, 2013) URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/> (Accessed: 19.05.2023)
10. On citizens' appeals: Law of Ukraine №393 / 96-VR // Database 'Legislation of Ukraine' / VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 19.05.2023)
11. Dorozhko Ye. Electronic petitions in Ukraine/ (Public Space, April 25, 2018) URL: <https://www.prostir.ua/?library=elektronni-petytsiji-v-ukrajini> (Accessed: 19.05.2023)

Стаття надійшла до друку 29.05.2023